

kívül első igénybevétel, továbbá elkészítene a felhasználó személy vagy intézmény által fizetendő számlát.

A videolemezés fájlok és a kapcsolódó berendezések alkalmasak a forrásmegosztásra. Ha például adott könyvtáraknak túl költséges egy teljes videolemezés-berendezést vásárolni, akkor megoszthatnak egy forrás-fájlon, könyvtárként egy-egy terminálról használva azt.

Az új technológiák megjelenése megváltoztatta azt a helyzetet, hogy az olvasó (a fénymásolás kivételével) a könyvtárban szabadon hozzáférhet a dokumentumokhoz anélkül, hogy ez jogi vagy gazdasági problémát vetne föl. Az új technológiák új és ijesztő lehetőségeket is felvetnek. Így pl. ha számítógéppel számláltatni lehet azt, hogy a géppel-olvasható adatbázisból hány oldalt nyomtatnak ki, azt is meg lehet számláltatni vele, hogy hány oldalt jelenítettek meg képernyőn, és lehet eszerint is a számlázási rendszert kialakítani.

Az információelemző központok

A bibliográfiai információs rendszerek lényegében megoldották a releváns forrásdokumentumok visszakereshetőségét. Ezek a rendszerek azonban tehetetlennek bizonyultak a jelentéktelen információk áradatával szemben. Az információtömeg feletti uralom egyik – világszerte egyre gyakrabban alkalmazott – módszere a *faktográfiai*, vagyis az adatinformációs rendszerek alkalmazása, amelyeket az információelemző központok hoznak létre.

A hagyományos információs központok tevékenységüket arra korlátozzák, hogy egy kérdésre az összes releváns dokumentumot visszakeressék, értékére és használhatóságára való tekintet nélkül, tehát a dokumentumokban található információk értékelése nélkül. Jóllehet a tudományos információ hasznosítását megnehezítő egyik legfontosabb tényező (és ezzel a lengyel szakirodalom is alig foglalkozik), hogy a dokumentumokban sok a lényegtelen, redundáns, sőt dezorientáló információ. (Az amerikai szakirodalom információ-szennyeződésként nevezi, ha a lényegi információhoz nem helytálló, nem aktuális információk csapódnak.)

Az információelemző központok kialakulása

G. T. Artamonov és V. M. Čistakov [1] megállapították, hogy az információs-ökológiai egyensúly megbomlásának természetes következménye az információelemző központok kialakulása. A nyugati szakirodalomban az információelemző központ fogalma váltakozva fordul elő az információkonszolidáló központ fogalmával. T. Saracevic és J. B. Wood [2] így definiálta a konszolidált információ fogalmát: speciálisan kiválasztott, elemzett,

A könyvtárközi kölcsönzés jövője

Az új technológiák következtében a könyvtárközi kölcsönzés mint önálló könyvtári részleg megszűnik, funkcióit más részlegek veszik át. Az itt dolgozó szakemberek gyakorlatára és tapasztalataira azonban változatlanul szükség lesz. Az információs rendszerek egyre komplexebbek, s az olvasónak szüksége van arra, hogy eligazítsák a rendelkezésre álló források között. Ebben pedig a könyvtárközi kölcsönzési szakemberek autentikusak.

/MARTIN, S. K.: *The impact of technology on interlibrary lending = Interlending and Document Supply*, 12. köt. 2. sz. 1984. p. 47–51./

(Fazekas Zsuzsa)

verifikált és feldolgozott ismeret (public knowledge), amely fontos szerepet játszik az információt használók számára döntéseik előkészítésében, ugyanakkor eredeti, szétszórt formájában nem használható.

Az információelemző központok meghatározása

Az információelemző központok jellegét először a Weinberg jelentésben H. M. Weisman [3] fogalmazta meg. Az Egyesült Államokban 1962-ben, egy elnöki tanácsadó bizottság foglalkozott a tudományos információ helyzetével és ajánlásokat tett a fejlesztésre. Az A. M. Weinberg vezette bizottság 1963-ban publikált jelentése szakinformációs központokról beszél.

Maga az információelemző központ elnevezés G. S. Simpsontól (1964, USA) származik és a szakirodalomban gyorsan elterjedt. (Angolul: information analysis center, németül: Wissensbewertungstelle, oroszul: centr analiza informacii, franciául: centre d'analyse de l'information.)

Az információelemző központ jellegét tekintve nem új intézmény. Előzményei – a tudomány történelmi fejlődése során – a mindenkor kulturális és tudományos központok, akár az ókori szentélyek és csillagászati obszervatóriumok, vagy a középkori kolostorok, majd az egyetemek.

Az információelemző központnak kulcsszerepet kell betöltenie az ország tudományos információs rendszerében, szervezetileg a tudományos kutató intézmények része kell, hogy legyen, munkatársai pedig a tudomány, illetve a technika megfelelő szakterületének magas képzettségű szakemberei kell, hogy legyenek.

Az információelemző központok feladatai

Az információelemző központnak lehetőleg ismernie kell az adott szakterület összes publikációját. Ezekből az adatinformációt „kiszűrjük”, a válogatott információkat egymással összehasonlítva ellenőrizzük, végül kritikai szemlékben, szakbibliográfiákban közreadják.

A feladat megfogalmazása a potenciális használók igényeinek a megismerésével és ennek alapján az információ tevékenység irányelveinek a megállapításával kezdődik, majd a vélelmezhetően leghasznosabb információforrások kiválasztásával folytatódik. Az összegyűjtött információk értékelésének legjelentősebb mozzanata a legfontosabb információk kiemelése és elemző értékelése. A kiválasztott információt abban a formában kell feldolgozni, ahogy a kutató a leghatékonyabban tudja használni. A tartalmi feldolgozás után kerül sor a külső forma eldöntésére és elkészítésére. Az információ aktív terjesztését az összetevékenység értékelése és a szükséges javítások elvégzése követi.

Az információelemző központok alapvető típusai

A szakirodalom az információelemző központok három típusát ismeri. A csoportosítás általánosít, nem részletez minden változatot, és nehéz is volna az egyes típusokat mereven elhatárolni egymástól.

- A tudományági információelemző központok adott szakterület tudományos információit dolgozza fel világviszonylatban. Ilyen pl. az USA-ban a termofizikai és radiokémiai kutató központ vagy a Szovjetunióban az obninszki atomkutató központ.
- A tematikus információelemző központok az egyes adott témára, problémára vonatkozó, a gyakorlati megoldásokat is figyelembe vevő tudományos információk összességét gyűjtik válogatás nélkül. Pl. az USA-ban a sugárvédelmi információs központ és a levegő szennyeződésével foglalkozó műszaki információs központ, valamint a Szovjetunióban a mérsékelt éghajlati fizikai tényezőkkel foglalkozó adatközpont.
- A kutatási jellegű információelemző központok „nyers” vagy részben feldolgozott kutatási eredményeket, megfigyelések és mérések adatait gyűjtik egy témára vonatkozóan és nagyon széles körben. Ilyen témák: oceanográfia, űrkutatás, légköri kutatás, népesség-összeírás, stb. Pl. az USA-ban az országos meteorológiai központ és az oceanográfiai adatközpont – mindegyik jelentős, önálló tudományos intézmény.

Külföldi információelemző központok

Egyesült Államok

A Weinberg jelentés ajánlása nyomán sorra alakultak az információelemző központok. A hadügyminisztérium

1964-ben rendelte el létesítésüket és 1966-ban már 22 központ működött a hadügyi hálózatban. Az Atomenergia Bizottsághoz 1966-ban 14, 1970-ben már 20 központ tartozott.

Az általános jellegű információelemző központok száma is nőtt: 1940-ben a szövetségi kormány költségvetéséből 5 ilyen központot tartottak fenn, 1950-ben 11-et, 1960-ban 32-t és 1975-ben pedig már 119-et.

A szövetségi kormány által fenntartott információelemző központok 11%-ában nincs főállású alkalmazott, 39%-ában az alkalmazottak száma 1–5, 20%-ában 5–10, 9%-ában 10–15, 3%-ában 25–50, illetve 50–100, 7%-ában 101–500 és 1%-ában 500 fölött van. A nagyobb létszámú információelemző központok a már említett meteorológiai központ (325 alkalmazott) és az országos oceanográfiai adatközpont (128 alkalmazott).

Kialakultak az információelemző központok hálózatai is, pl. a neurológia és a szembetegségek, az oktatás és a szabványügy területén.

Nagy-Britannia

Az 1960-as évek közepétől, amerikai mintára, leginkább az egyetemeken létesültek információelemző központok. Példaként említhető az 1965-ben, az astoni egyetem biológiai karán létesített információs szolgálat.

A tudományos és műszaki információs hivatal (OSTI), amely a tudományos információs tevékenység állami koordináló szerve, még más szakinformációs elemzéseket is támogat, pl. a baktériumok okozta anyagpusztulás, az ergonómia, a bányászat, a kristallográfia és a plazmafizika területén.

Szovjetunió

A szovjet információelemző központok is különböző intézmények keretében működnek. Felkutatásukat és ismertetésüket megnehezíti, hogy gyakran csak a fenntartó intézmény neve szerepel a szakirodalomban vagy katonai jellegű funkcióik is vannak.

A szakirodalom viszont számontartja pl. a szovjet szabványügyi információelemző központokat. Vezető szervezetük az össz-szövetségi tudományos kutatóközpont (VNIC GSSGD), amely jelenleg 20 információs központ munkáját koordinálja, a következő témákban: szénhidrátok, szénhidrogén keverékek, kőolaj, polimer, mérsékelt éghajlati fizikai sajátosságok stb. kutatása.

Az információ elemző feldolgozása

Az információelemző központok tevékenységének lényegét H. M. Weisman fogalmazta meg [4]. E központok feldolgozó munkáját a többi információs központ munkájától a széles körű válogatás, a kritikai értékelés, valamint az analízis és szintézis különbözteti

meg. Magától értetődik, hogy ezt a munkát csak jól képzett, idegen nyelveket tudó, döntőképes szakemberek végezhetik.

Az információ feldolgozásának két fajtája van:

- az elemzés (analízis) és a forrásokban található lényeges információk kiválasztása, elemzése, alkotó elemekre bontása,
- az összegezés (szintézis) az átvizsgált információk tömörítése, sűrítése és összesítése, amelynek eredményeként az információ a meghatározott szempontok szerinti, interpretációs vagy kritikai formában válik elérhetővé.

Valamennyi típusú információelemző központ tevékenysége négy fő szakaszra bontható:

- *Az információ gyűjtése és válogatása* a gyűjtőkörben meghatározott elvek szerint. Az információ forrása többnyire a publikált szakirodalom, amit gyakran kiegészítenek disszertációk, állami és magánintézmények jelentései és beszámolói, nyilvántartott kéziratok, illetve esetleg közvetlenül a laboratóriumból származó információk, megfigyelések és mérések eredményei. Azok az információelemző központok, amelyek saját kutatóintézetük anyagát dolgozzák fel, mind az információ gyűjtése, mind pedig a használókkal való kapcsolatban előnyös helyzetben vannak. Az ebben a szakaszban végzett munka terméke: bibliográfiai összeállítás.
- *Tömörítés, indexelés.* Részletesebb, illetve mélyebb, mint egy általános információs központban. A dokumentum leírását további információkkal (pl. kísérleti módszerek) egészítik ki. Az eredmény: indexelt bibliográfiai összeállítás, a dokumentumok visszakereshetők.
- *Az adatinformáció kiemelése eredeti környezetéből,* amelynek eredményeként leíró szemlék, értékelés nélküli adatgyűjtemények állnak rendelkezésre.
- *Az adatok értékelése.* A szakértő értékeli az információ hitelességét, összehasonlítja az osztályozott adatokat, ellenőrzi, hogy az új információk nem ellentétesek-e a már korábban feldolgozott adatokkal. Ellentétes adatok esetében dönt, kiválasztja a legmegbízhatóbbat. Az eredmény a teljes feldolgozó tevékenység végterméke: az adatinformációkat tartalmazó, kritikai értékelésű gyűjtemények, ajánlások, az adatok korrelációja és előrejelzések.

A feldolgozás egyes szakaszai után ellenőrizni kell, hogy az információ nem károsodott-e. Az információelemző központok munkatársai személyükben felelősek a szolgáltatott információ tartalmáért, míg a hagyományos információs központok munkatársai csak formális közvetítők.

Az információ elemző feldolgozásának termékei

Az elemző információfeldolgozás termékei három típusba sorolhatók: referátum, kivonat, elemző-összegező összeállítások.

A referátum az eredetiben foglaltakat tömöríti, esetleg idézi úgy, hogy önmagában is érthető legyen. Terjedelme 75–300 szó. Megkülönböztethető a

- *bemutató*, indikatív referátum, amely csak jelzi a témát,
- a *leíró*, deskriptív referátum, amely már rövid tömörítést is ad, hogy az olvasó tájékozódhasson: érdemes-e elolvasni az eredetit,
- a *tájékoztató*, informatív referátum, amely közli a forrásdokumentum legfontosabb megállapításait, adatait.

A kivonat az eredetiből egész mondatokat, részeket közöl logikus sorrendben, 100–1000 szó terjedelemben. Előnye, hogy a közölt információk bizonyos értelemben már értékelve és ellenőrizve vannak. Hátránya, hogy költséges, mert csak magas képzettségű szakember végezheti.

Az elemző-összegező (analitikus-szintetizáló) összeállítások jelentőségét jobban megértjük, ha figyelembe vesszük, hogy a használók konkrét igényeire készülnek; felhasználási területük a tudomány, a technika és az ipar egyes ágazatainak fejlődési prognózisai, termékek és nyersanyagok felhasználásának tervezése, piackutatás.

A lengyel információs központok

Lengyelországban is léteznek információelemző központok, ezekre egy példát említünk. A RESFAKT¹ adatinformációs rendszer a könnyűiparban, iparági, szakmai és üzemi tudományos–műszaki–gazdasági információs központokat ölel fel. Adatállománya mintegy 10 000 információs karton, az információkeresést egy ODRA 1305-ös számítógép végzi. A rendszert a könnyűipar vezetői, a könnyűipar fejlesztésével és tervezésével foglalkozó közgazdasági intézmények, valamint a könnyűipari adatokat összehasonlításra felhasználó más szakemberek használják. A RESFAKTO-1 rendszer keretében, 1973 óta működik információelemző központként – a lodzi könnyűipari közgazdasági és szervezési központban a közgazdasági-szervezési információs szakközpont (DOINTE EKORNO).^{*} Munkamódszerét tekintve a központ az információelemző központok minden ismérével rendelkezik. Profilja a textil-, a ruházati- és a bőripar. Szolgáltatásai: elemző-összegező összeállítások a textil- és a ruházati ipar fejlődési tendenciáiról az EGK és a KGST egyes országaiban,

* Z. Madrzycki és D. Wojciechowska munkahelye (A ref. megj.)

nemzetközi összehasonlító gazdasági–műszaki mutatók a textil-, a ruházati és a bőriparra vonatkozóan.

A lengyel szakirodalomban *J. Tatariewicz* az üzemi információs központokat mutatta be [5], *M. Kunicki* a lengyel információs szolgálat általános modelljét vázolta [6] és *E. Mostowicz* a tudományos–műszaki–közgazdasági információ központok alapmunkáit ismertette [7].

Ha az említett írások alapján összehasonlítjuk az információs központok jellegét meghatározó munkafolyamatokat, megállapíthatjuk, hogy az elemző-összegező feldolgozások kivételével, valamennyi munkafolyamat

a hagyományos lengyel információs központokban is előfordul. A hagyományos információs központok helyett nem kell újakat szervezni, hanem ezek tevékenységét kell az információt elemző módszerekkel kiegészíteni.

Az információelemzés összetett folyamat, amelyben minden láncszem egyformán fontos és a feldolgozás minden szakaszát egyformán magas színvonalon kell végezni. Az információelemző központ elengedhetetlen része a népgazdaságnak. Költséges, de lehet gazdaságos vállalkozás is, amerikai források szerint 1 dollár befektetés hozzávetőleg 4,2 dollár hasznot hozhat.

Irodalom

1. ARTAMONOV, G. T.–CISTAKOV, V. M.: Centry analiza informacii = Itogi Nauki i Techniki, Ser. Informatika 6. köt. 1981. p. 5–159.
2. SARACEVIC, T.–WOOD, J. B.: Consolidation of information: A handbook on evaluation, restructuring and re-packaging of scientific and technical information. Paris, Pilot ed. Unesco, 1981. V, 327 p.
3. WEISMAN, H. M.: Information systems, services and centers. New York, A. Wiley-Becker and Hayes Publ. 1972.
4. WEISMAN, H. M.: id. mű.
5. TATARKIEWICZ, J.: Organizacja pracy zakladowego osrodka informacii. Warszawa, CINTEI, 1976. Ser. Materialy Szkoleniowe P./2.
6. KUNICKI, M.: Podstawowe prace polskiej sluzby informacyjnej = APID, 1978. 1. sz. p. 27–30.
7. MOSTOWICZ, E.: Z badan nad pracochlonnoscia podstawowych pras placówek inte = APID, 1980. 2. sz. p. 20–24.

/MADRZYCKI, Z.–WOJCIECHOWSKA, D.: Osrodki analizy informacii. = APID, 5. sz. 1983. p. 14–21.
POPOWSKA, H.: Funkcje osrodka analizy informacii. = APID, 5. sz. 1983. p. 22–28./

(Karácsonyi Rózsa)

Idegen nyelvű irodalom a Kínai Nemzeti Könyvtárban*

A szerző a kínai könyvtárak külföldi beszerzéseinek alakulását kíséri nyomon a Kínai Nemzeti Könyvtár (National Library of China = NLC) példáján, amely az idegen nyelvű kiadványok beszerzésében is aktív szerepet vállal. Bemutatja, hogy a történelmi-politikai események hogyan befolyásolták Kína modernizálási törekvéseit és ezen belül a könyvtárügyet. Bár a külföldi beszerzések forrása az idők folyamán gyakran változott, a modernizáláshoz szükséges külföldi szakirodalom iránti igény változatlan, különösen a tudományos és műszaki szakirodalmat illetően.

1949 előtt

A kínai könyvtári rendszerről századunk eleje óta beszélhetünk. Az NLC (1928-ig Fővárosi Könyvtár –

Metropolitan Library = ML) 1912-ben nyílt meg Pekingben. Állományát nagyrészt a császári gyűjteményekből alakították ki, de ezekben az idegen nyelvű kiadványok száma alacsony volt. Az 1910–1925 közötti időszakot a politikai bizonytalanság jellemezte. A kormány nem támogatta kellőképpen a könyvtárakat, ezért a külföldi kiadványok főként csere és adomány útján kerültek Kínába. (Az összes beszerzés 1910–1925 között 40 000 kötet volt.) 1926–1936 között a külföldi állomány gyors gyarapodásnak indult, mert a kormány a boxerlázadás visszatérített biztosítási alapjából összesen 1 millió yent utalt ki könyvtári célokra. Ez szilárd alapot biztosított az NLC külföldi vásárlásaihoz is, a nyugati beszerzések ekkor a könyvtár összes szerzeményeinek egyötödét tették ki. Csak 1929–1935 között 68 500 idegen nyelvű kötet került az NLC-be, ebből 33 000 vásárlás útján. A természettudományok és a technika 40%-os aránya mutatja, hogy az érdeklődés már akkor ebbe az irányba fordult.

1937-től a kínai–japán háború és a II. világháború visszavetette Kína modernizálását és ezen belül a könyvtárügyet is. A japán megszállás miatt Pekingből az ország

* A kínai könyvtári rendszerről lásd még: XINGYUN, L.: A kínai könyvtárak és információs rendszerek (Libraries and information services in China = Journal of Information Science, 6. köt. 1. sz. 1983. p. 21–31.). Ismertetése megjelent: TMT, 31. köt. 9. sz. 1984. p. 374–375.